משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר זרעים

הון עשיר על משנה מעשר שני

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה מעשר שני

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-מעשר-שני/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה ב 4
משנה ג 4
משנה ד 4
משנה ה 4
משנה ז 5
פרק ב 6
משנה א 6
משנה ג 6
משנה ד 6
משנה ה 6
משנה ו 7
משנה ט 7
משנה י 7
פרק ג 7
משנה ג 7
משנה ה 7
משנה ז 7
משנה ח 8
משנה ט 8
משנה י 8
משנה יב 8
משנה יג 9
פרק ד 10
משנה א 10
משנה ב 10
משנה ה 10
משנה ז 10
משנה ח 11
משנה יא 13
פרק ה 13
משנה א 13
משנה ב 14
משנה ו 14
משנה ח 14
משנה י 14
משנה יא 14
משנה יב 15
משנה יג 16
משנה יד 16
משנה טו 16

פרק א

משנה ב
מעשר שני

ולא על המטבע שאינו יוצא, ולא על המעות שאינם ברשותו. שם מטבע מורה על הצורה שעליה נטבעה, כדתנן (ב"מ פ"ד מ"א) אסימון קונה את המטבע. ואסימון הוא מטבע שאין עליו צורה, מכלל שמטבע סתם הוא אותו שיש עליו צורה, ומסתמא מפני צורתו שאינה צורת המלך המולך בזמן ההוא או צורה כיוצא בה, הוא שאינו יוצא, לפיכך בשאינו יוצא נקט מטבע ולא מעות כבסיפא. ועוד כדי שלא להאריך לומר שאינם יוצאות, ובשאינם ברשותו לא נקט מטבע כברישא, כי הוא שם המין וגם מטבע אחד נקרא בשם זה, אלא קתני מעות שהוא לשון רבים, לרמוז דתפסת מרובה לא תפסת כי להיותם רבים אינם ברשותו, ולא קתני מטבעות שלא להאריך בלשונו:

משנה ג
קנקן. פתח בכד וסיים בקנקן, דנראה מזה דהיינו כד היינו קנקן (עי' ב"ק כז.), ונפקא מינה למקח וממכר. וצ"ע אם הוא דבר אמת, ועיין מ"ש בסוף פ"ג:

משנה ד
לא יצא העור לחולין. פי' הר"ב דלאו דווקא הוא, אלא לא קנה מעשר. וצ"ל דאיידי דבעי למתני סיפא לא יצא וכו' תני נמי רישא לא יצא וכו'. וכה"ג תירץ הר"ב במשנה ב':
סלי זתים וסלי ענבים. הכא במעשר שני שחשיבותו הוא הארץ שנאכל בירושלם, הקדים היותר סמוך לארץ, וזתים סמוכים לארץ יותר מענבים:
לא יצאו דמי הכלי. מדהזכיר הכא דמי משא"כ בקנקן, נראה דיש הפרש ביניהם, דבקנקן דא"א לטלטל היין מבלעדו הדמים שנתן עליו יצאו לחולין, אלא דהוא יאכל כנגדו בקדושת מעשר, אבל בסלים שאפשר לטלטל הפירות בלתם הדמים עצמם שנתן עליהם לא יצאו לחולין, אלא הם ביד המוכר בקדושת מעשר:

משנה ה
או פירות שאינם יכולים להגיע בירושלם. לא יכלתי לעמוד על אמיתות הענין הזה, כי הר"ב והרמב"ם הביאו ראיה לזה מן הברייתא דונתת הכסף כלל וכו' והוסיפו בה ענין דבר המתקיים, וזה הפרט לא נזכר בשום אחד מהמקומות אשר הובאה ברייתא זו

בגמרא, והנה פשטא דקרא בקונה בירושלם איירי, שהרי אחר והלכת אל המקום (דברים יד, כה) כתיב (שם, כו), ומדבריהם למדנו שאף בירושלם אינו יכול להוציא דמי מעשר שני כי אם בדבר המתקיים, ומדקדוק לשון הרמב"ם בפ"ז מה' מ"ש נראה דהכי ס"ל. אבל הר"ש פי' דאין זה אלא חוץ לירושלם, ואין תמיהה למה נשנה בהדי מים ומלח דאיירי אפילו בירושלם, ולא נשנה בהדי הלוקח פירות שוגג וכו' דאיירי חוץ לירושלם, שהרי לא דמי ללוקח פירות היכולים להגיע דבהם יש הפרש בין שוגג למזיד, משא"כ באלו דדמו למים ומלח שבכל ענין לא קנה מעשר, ונראה דהדין עם הר"ש, אבל עדיין צריכים אנו למודעי אם יש להם קצבה לפירות אשר יש להם דין זה, או אי דיינינן בהו לפי ריחוק המקום מירושלם ולפי מין הפרי. והנראה לכאורה הוא דדיינינן הכל לפי המין ולפי ריחוק המקום, אבל אין בידי להכריח זה כי יש לדחות, והדבר צריך ישוב:

במקום. על כי לא כן [י]עשה להוציא כסף מעשר חוץ לירושלם, ושאין מרוצה לה' אכילת אותו דבר בירושלם כשאר מעשר שני הנאכל בירושלם, לא הזכיר תיבת ירושלם בפירוש, כי אם במקום, כן נראה:

משנה ז

ושפחות. לא ידענא למאי אצטריך, ואין לי לומר אלא שרמז לנו מאי דאית' במדרש (תנחומא ראה פי"ד) שהעתקתי בסוף מסכתא זו, שיצחק הפריש מעשר שני, כי הוא היה משונה מהג' אבות שלא רצה לישא שפחה, ולפיכך פירט התנא שלא יקח שפחות בדמי מעשר שני, משא"כ בשביעית ובשאר מקומות דלא קתני אלא עבדים, כי גם השפחות נכללים בהם:

וקרקעות. אע"ג דאינם בעלי חיים ואינם ראוים לאכילה כבהמה טמאה, הפסיק בהם בינה לשפחות שאף הם בעלי חיים, לרמוז דעבדים כנענים הוקשו להם:

ובהמה טמאה. אמת הוא שיש בלשון יחיד רבותא, אבל מ"מ ק"ק למה לא תנן אחריני דומיא דידה. ואפשר לומר דבדידה דווקא כיון התנא לשנותה בלשון יחיד, לרמוז דלא ירבה בקניית בהמות טמאות, כי ראייתם פוגמת כידוע ליודעי חן, ואף כי בעבדים ושפחות נמי תנן (אבות פ"ב מ"ז) מרבה שפחות מרבה זמה מרבה עבדים מרבה גזל. מ"מ אדם מזדהיר כבר בהו, כי הנזק המגיע מהם הוא דבר הנראה לחוש העין, משא"כ היזק ראיית בהמה טמאה שהוא היזק שאינו ניכר לחוש העין, ולכן הרבה צריך להזהיר עליו:

קיני וכו'. עיין מ"ש בפ"ח דשביעית משנה ח':

פרק ב

משנה א

לאכול דבר שדרכו לאכול. וה"ה לשתיה, ועל שם הכתוב (דברים יד, כו) בבקר ובצאן ביין ובשכר, ואכלת שם. הזכיר אף הוא בתחילה השתיה, ואח"כ כללה באכילה:

משנה ג

תאכל צמחונים. עיין מ"ש הרמב"ם בחבורו פ"ב מה' מ"ש (הי"ד) ועיין שם השגת הראב"ד וישוב הכ"מ:

משנה ד

יתחלקו לעיסות. מ"ש הר"ב דאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה. אינו מוכרח ממשנה זו כלל, ועיין מ"ש בפ"ה דתרומות משנה א':

משנה ה

מעות חולין וכו'. פירוש משנה זו לע"ד על פי הירושלמי כך הוא, מעות חולין וכו' מה שלקט, אחד מכן ואחד מכן. לקט למ"ש עד שישלים, כדי שהמעשר שני ישכיר ולא יפסיד כלל אם לא ימצא כל המעות שנתפזרו. והשאר חולין, ואם לקט יותר משיעור המעות של מ"ש, והרי הם מעורבין עם השאר, כי בעודו לוקט ערבם יחד, לא נאמר דהרי הוא כאילו בליל וחפן, ויהיו אותם של מ"ש לפי חשבון, ואם לא ימצא את כלם נמצא שגם המ"ש יאבד לפי חשבון, דאינו כן אלא לעולם אותם שנלקטו אחד מכאן ואחד מכאן הראשונים הם מ"ש והשאר חולין, ולכתחיל' אינו יכול לבללם מאחר שנפלו כדי שיהיו העולים בידו לפי חשבון. אבל אם בדיעבד, בלל אותם וחפן, הם לפי חשבון. וה"ה אם לקטם באומן דהיינו זה אצל זה כשורה ולא אחד מכאן ואחד מכאן שהם לפי חשבון. זה הכלל המתלקטים, דהיינו שנפלו מפוזרים בענין שיכול ללקוט אותם אחד מכאן ואחד מכאן. למעשר שני, והיינו דאמרינן לעיל דלכתחילה כשיכול ללקטם בענין זה לשבח מעשר שני, ילקטם. והנבללים, שנפלו כך, וכן הנחפנין שלא נפלו בולין, אלא שהוא בלל בחפניו קודם שלקטן. הרי הם לפי חשבון, ובאיזה ענין שיהיה צריך תנאי כמ"ש הר"ב והתי"ט, ולא הזכירו התנא הכא על כי לא נחית לאשמועינן במשנה זו כי אם השכר וההפסד של מ"ש בנפילה זו, וע"י זה הירושלמי (ה") אשר אעתיק הוא מובן בדקדוק לשון המשנה, וזה הוא, א"ר זעירא כדי לשכר שני, שמא יאבדו השאר ויהיו אלו שבידו תפוסין על השני, אמר ר' זעירא וצריך להתנות ולומר אם אלה שלמטן שני יהיו אלו שבידי תפוסין עליהן, אמר ר' יונה והוא שליקט מיכן ומיכן, אבל אם

ליקט על אומן כבולל וחופן הוא. והדר שקיל וטרי אם שייך בילה באלו או לא, והדר אמרינן המתלקטים למ"ש, והנבללים לפי חשבון, רבי יוסי ברבי בון בשם ר' הונא סלקת מתניתא הנבללין והנחפנין לפי חשבון, ע"כ:

משנה ו

סלע של מעשר שני ושל חולין. ולעיל בנתפזרו הקדים של חולין כי שכיח להתפזר יותר משל מעשר שני שנזהרים בו הרבה מפני קדושתו:

משנה ט

בש"א כל הסלע מעות. כתב הר"ב, אם בא להחליף כל הסלעים שבידו במעות יחליף, עכ"ל. ולא ידעתי מי הכריחו לזה, כי מפשטא דמתניתין נראה, ודוקא סלע אחד לבד יכול להחליף בבת אחת:

משנה י

נמצאו טהורים וטמאים שותים. בתחילה הטהורים, ואח"כ הטמאים, כן כתב התי"ט. ולפי זה אתי שפיר דהקדים טהורים לטמאים, דלא כסדר שהם שנויים ברישא:

פרק ג

משנה ג

אלא בדמאי. ואפילו הוא מרובה, ואינו צריך לאכול כנגדו, להיות זה בדרך חילול. וכמ"ש בדמאי פ"א מ"ב ע"ש:

משנה ה

יוצאות. ובפירות קתני יוצאין לשון זכר, אע"ג דמעות ופירות תרויהו לשון נקבה הן, וטעמא דחילק ביניהם, י"ל לרמוז דלא דמי יציאת המעות ליציאת הפירות, דיציאת הפירות הוי אפילו על מנת להחזירם, ויציאת המעות הוי אף שלא להחזירם, ונכנסות קתני ליה דומיא דיוצאות:

משנה ז

מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ. בפ"ז דפסחים על האי דתנן (מי"ב) מן האגף ולפנים כלפנים, מן האגף ולחוץ כלחוץ. מקשינן בש"ס דהתם דף פ"ה ע"ב דיוקא דרישא לדיוקא דסיפא, דמרישא משמע דאגף עצמו כלחוץ, ומסיפא משמע דאגף עצמו כלפנים. ומשני כאן בשערי ירושל' שלא נתקדשו, כאן בשערי עזר' שנתקדשו. ובאותה משנה מן החלונות ועובי החומה כלפנים. נמצא לפי זה שעובי החומה אף מה שעל השערים הוא כלפנים, ועובי החומה שהוא אגף השער הוא כלחוץ. ואילן זה העומד בחוץ ונוטה

לפנים או איפכא, יכול להיות נטיתו בין על גבי החומה, בין דרך שער ירושלם, ולפי זה אתי שפיר אף המשנה הזאת, ולא תקשה דיוקא דרישא דקתני מכנגד החומה ולפנים כלפנים הא כנגד עובי החומה ממש כלחוץ, והדר תני מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ דמשמע הא כנגד עובי החומה ממש כלפנים, כי יש עובי החומה שהוא כלפנים והוא עובי ראש החומה בגובה, ויש עובי החומה שהוא כלחוץ והוא האגף והמשקוף שעל חלל הפתח כי אותו מקום לא נתקדש, ורישא איירי כשנוף האילן נכנס או יוצא דרך תוך השער, וסיפא כשנכנס או יוצא מעל ראש החומה. א"נ י"ל רישא בשורא, וסיפא בבר שורא, וכדמתרץ בש"ס הנ"ל ע"ש, וזה נ"ל עיקר:

משנה ח

מכנגד הקדש ולקדש. פי' החלק הבנוי בקדש ופתוח לקדש, הוא קדש. וכך הוא פירוש מכנגד החול ולחול, חול. אבל אם חלק הבנוי בקדש אינו פתוח לקדש אלא לחול, אז יש הפרש בין תוכו לגגו, וכן אם חלק הבנוי בחול אינו פתוח לחול אלא לקדש, וכדתנן ברישא דמתניתין:

משנה ט

ובה"א הכל יפדה ויאכל בחוץ. הרחיק הכל מהאכילה, דלא כמו שעשה ב"ש דאמר יפדה ויאכל הכל בפנים, משום דאחד מהדברים הנכללים בהכל זה, אינו נאכל בחוץ בכל ענין, אלא כמ"ש הר"ב בשם הירושלמי, משא"כ לב"ש דחוץ ממה שפירש הכלל עומד בכל ענין, אבל בנוסחת הירושלמי אף בב"ש גריס הכל יפדה:

משנה י

רבי יהודה אומר יקבר. כתב הר"ב דאין הלכה כרבי יהוד'. ואע"ג דאפריך ק"ו דרבנן הכא במתניתין, בתוספתא דמ"ש פ"ב השיבו לו, ולא חש התנא להזכירו, לרמוז דיחיד ורבים הלכה כרבים אע"ג דלכאורה הדין עם היחיד כמו הכא, דהשיב להם ולא מצינו אצלו תשובתם לו:

משנה יב

זלף לתוכן סתם. פי' הר"ב, טבל. וכן נראה בירושלמי (ה"ו כ.) ולפי זה תנא סיפא דתרומה דומיא דרישא דמ"ש, דתני קנקנים מלאים קדש ברישא, והדר דטבל, ועוד שנה תורם וכו' אחר עולות וכו' לסמוך אותו למשנה דלקמן דעלה קאי הפלוגתא, דלא כפי' הר"ב, דהכי משמע בירושלמי:

זלף לתוכן סתם. לא מצאתי טעם לשינוי לשון זה:

עד שלא גפן עולות וכו', **עד שלא גפן תורם וכו'**. עיין פי' הר"ש בהא כי הוא על פי הירושלמי:

משנה יג

בד"א. אחר שסיים ענייני גפן ושלא גפן, פירט באיזה ענין איירי:

לא יצא קנקן לחולין. אף כי פי' הר"ב בהא הוא קצת דחוק, מ"מ אין לדחותו כי כן נראה בירושלמי:

אבל אם רצה וכו'. נלע"ד דאדינא דבמקום שדרכן למכור פתוחות לבד קאי ולא אעניינא דמתניתין דלעיל כלל, וה"ק אבל אם רצה זה המוכר במקום שדרכן למכור פתוחות, להחמיר על עצמו כי מתפחד להונות למ"ש, ולכן רוצה למכור במד', ומדד היין בפני הקונה ועשה חשבון עמו כל מדה ומדה בכל כך מעות, ואח"כ החזיר' לקנקן ונתנו ללוקח, יצא קנקן לחולין, דאמרינן מתנה יהיב ליה הקנקן ולא הבליעו במעות היין כלל, הואיל והחמיר על עצמו ודקדק למכרו במדה:

רש"א אף האומר לחבירו חבית זו אני מוכר לך חוץ מקנקנ'. הכי הוא גירסת הירושלמי, ופירושו הוא, שאף אם לא הוציאו מתחילה מן הקנקנים, ולא מכרו לו במדה, אלא שהבטיחו שבהיותו חוץ מן הקנקן נמי אף כי יורק מכלי אל כלי יעמוד טעמו בו וריחו לא יהיה נמר, יצא קנקן לחולין אף במקום שדרכן למכור פתוחות, כי אמרינן דבפרטות זה הוציא הקנקן מכלל דמי היין ולא הבליעו בהם כלל, ומכאן ילפו בירושלמי (ה"ו כ:) דאם שייר לו רביעית יין בתוך הקנקן, דאמר לו קנקן זה של יין אני מוכר לך חוץ מרביעית שאני רוצה לשיירו לעצמי, דיצא קנקן לחולין, דהואיל ושייר לעצמו קצת מהיין וא"א לעמוד בלא הקנקן, אמרינן דודאי לא הבליע דמי הקנקן בדמי היין שמכר, והרי הוא כאילו אמר לו חבית זו אני מוכר לך חוץ מקנקנה, שהרי צריך להריק היין כדי ליתן לו הרביעית ששייר, כן נלע"ד משמעות הירושלמי, דלא כמו שפירש הר"ב דזה הוא פירושא דדברי ר"ש, כי לשונו דחוק:

חוץ מקנקנה. הכא פתח בחבית וסיים בקנקן, דנראה דהיינו קנקן היינו חבית, ובפ' א' פתח בכד וסיים בקנקן, דנראה דהיינו קנקן היינו כד, וכבר קיל"ן (עי' ב"ק כז.) דהיינו כד היינו חבית, הא קמן דשלשתן אחד, ונפקא מינה למקח וממכר:

פרק ד

משנה א

ממקום היוקר למקום הזול. לא שכיח שיעבור ויוליך הפירות ממקום למקום כי אם כדי להרויח לפדות' כשער הזול, משום הכי הקדים בבא זו לאחרינא, אע"ג דהוי זו ואצ"ל זו:

משנה ב

פודין מעשר שני כשער הזול כמו וכו' ולא כמו וכו'. מדתני דבר והפכ', נראה דדוקא צריך לפדותו כך ולא כך, דהואיל ונאמר בו ברכה כמ"ש התי"ט בשם הירושלמי, אינו נכון להראות בו צרות עין, שילמדו ממנו להוקיר את השער:

על פי עד אחד. פירשו המפרשים, בקיא בשומא. היינו דתנן עד, הדומה לעד הרוצה להעיד, דודאי יודע הדבר שרוצה להעיד עליה:

משנה ה

מערימין על מעשר שני. כתב התי"ט בשם הירושלמי, מפני שכתוב בו ברכה. וכן כתב לעיל במשנה ב' אפודין אותו כשער הזול. ותמהני שהרי בירושלמי (ה"ג כג.) ה"ג ר' אבון אמר איתפלגון ר' אלעזר ור' יוסי בן חנינא, חד אמר למה מערימין עליו מפני שכתוב בו ברכה, וחד אמר למה פודין אותו כשער הזול מפני שכתוב בו ברכה, ע"כ. הרי מפורש דבמחלוקת היא שנויה דקאמרא אתפלגון, ומאן דס"ל דמערימין הוא מטעם ברכה, אין טעם זה לפודין בזול, ומאן דס"ל דזה הוא הטעם לפודין בזול, איננו למערימין, ואין ספק שכפי הטעם משתנה הדין בכמה ענינים, ואם כן הוא לא היה לו לתי"ט לסתום דבורו ולפרש שני העניינים בטעם אחד. ואפשר לומר דהואיל ולא ידעינן מאן אמר דא ומאן אמר דא שנוכל לפסוק הלכתא כאחד מהם על פי הכללים, אמרינן שקולים הם ויבאו שניהם, ומ"מ אין להשותם ממש, ולומר דכמו דפדיית שער הזול מצוה מן המבחר היא מטעם ברכה כמו שהוכחתי לעיל במשנה ב', דכמו כן ההערמה לפטור את עצמו מחמש יהיה מצוה מן המבחר, דשאני פדייה בזול מהערמה, דבהערמה עוקר ענין החומש שנזכר בתורה, משא"כ פדייה דזול דלא נזכר פרט זה דזולא ויוקרא בתורה:

משנה ז

הפודה מעשר שני. מסתברא כמו שהוכיח התי"ט, דלא בעינן שיהיו עסוקים באותו ענין כקדושין, מדלא ערבינהו ותנינהו, הפודה מעשר שני ולא קרא שם וכן אם היה מדבר עם האשה וכו'. ועוד לישנא דמתניתין דייקא, דלא קתני היה פודה מ"ש ופדה וכו', כדקתני גבי אשה:

גיטה וקדושיה. הקדים הגט לקדושים, ע"ש הכתוב (דברים כד, ב) ויצאה והיתה. ועוד דלר' יוסי דהלכתא כותיה, הוי לא זו אף זו, דלא מבעיא בגט דמתגרשת בעל כרחה, דדיו. אלא אפילו בקדושין דבעינן דעתה, דיו:

משנה ח

המניח איסר של מעשר שני וכו'. הר"ב והרמב"ם ז"ל פירשו על משנה זו מה שפירשו, וכבר השיג עליהם התי"ט, והוא בעצמו אמר שמה שתירץ עליה' הוא דחוק. ועוד אומר אני שכשנביט בלישנא דמתניתין לפירוש' ז"ל הוא זר מאד, כי הם ז"ל אמרו, דואוכל עליו אחד עשרה באיסר, איירי בדמאי, ושפירושו דכשאכל עשרה חלקי איסר המוחלק לאחד עשר, החלק אחרון יצא לחולין בלי שיאכל כנגדו. ודבר זה רחוק מאד לפרשה בדברים אלו. ועוד אמרו דואחד ממאה באיסר, איירי בודאי, שכשאכל צ"ט חלקי איסר המוחלק למאה החלק אחרון יוצא לחולין מעצמו, ועינינו רואות שואחד ממאה באיסר, הוא מה שאוכל ולא מה שמניח. ועוד לפי דבריהם ז"ל מ"ש בדמאי דהזכיר מה שאוכל, ומ"ש בודאי דהזכיר מה שמניח. ועוד מ"ש דת"ק הקדים דמאי לודאי, ולא כן עשה ב"ה שהקדים ודאי לדמאי. ועוד יש להקשות הקושיא החזקה שכת' הרא"ש והביאה הכ"מ בפ"ח מה' מ"ש (הי"ד) דבפירוש איתא בירושלמי דב"ש ס"ל כר"א דאמר דהנאמן על השני נאמן על הראשון, ולפירוש' ז"ל אין לפלוגתייהו שייכות לזה כלל. וכ"ש שיש לי לתמוה על פי' הר"ש ז"ל שכתבו התי"ט, שפירש דב"ש ס"ל דהנאמן על השני אינו נאמן על הראשון, וזה הוא ממש נגד הירושלמי. ועוד דוק ותשכח לישנא דמתניתין דחוק אף לפי פירושו, מלבד התקון שתקן התי"ט בלשונו בשם הפי' שהזכיר בשני תיבות אלו (שתרם מהמעשר), שהוא טעות, שהרי בתחילת לשונו כתב דאמרינן שהעם הארץ הפריש התרומת מעשר ממקום אחר, דנמצא שכל המעשר ראשון קיים ביד העם הארץ, ומה שאמר ואחד מתשעה באיסר תשיעית מלגיו דהוא עישור מלבר, כוונתו הוא על המעשר ראשון הצריך להפריש על איסר העשירי שהוציא למ"ש, כי האיסר האחד הנוסף למעשר ראשון אינו עולה כי אם לתשעה איסרים, עיין בתי"ט ותבין הכל. ועוד קשה קצת מה ענין דין התרומת מעשר לכאן, דהוצרך להשמיענו דאמרינן שתרם עליו ממקום אחר. ולכן נלע"ד לפרש משנה זו על עקבי הר"ש ז"ל אבל בדרך אחר אשר על ידו יתכן לישנא דמתניתין על בוריו, ויתישב נמי מה שהקשה התי"ט אמאי לא נשנית משנה זו בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, והאמת יורה דרכו, וזו היא:

המניח איסר של מעשר שני. פירט הכא מעשר שני, מה שלא עשה כן במתניתין דלעיל, לרמוז דכל מה שמתיר לחבר לאכול מפירות עם הארץ בלי תיקון אלא מתיקון מ"ש, אבל

לא מתרומת מעשר, דכשאינו נאמן על הראשון צריך לתקנו, דלא כמו שחשב הר"ש ז"ל דאמרינן דהפריש התרומת מעשר עליו ממקום אחר. והכי קאמר ע"ה המניח איסר של מעשר שני, שעליו חלל הפירות באיסר, אוכל עליו החבר היודע זה, אחד עשר איסרים של פירות הע"ה, ואלו האחד עשר הם עם אותו האיסר פירות המחולל, והיינו דקתני אחד עשר באיסר. ועוד יכול לאכול אחד ממאה מלבר, של כל אלו האחד עשר, שהוא חלק תשיעי מאיסר, שכשנחלק אלו הי"א איסרים לתשעיות איסר עולים צ"ט, כי י"א פעמים ט' הם צ"ט, וכשנוסיף עוד תשיעית איסר הם מאה תשיעיות, נמצא שאחד ממאה שבהם מלב[ר](ד) הוא תשיעי' איסר, וכמו שפירש התי"ט חשבון זה בשם הר"ש, וזה האחד ממאה שהיא תשיעית איסר, הוא בשביל המעשר ראשון הצריך לאיסר של מעשר שני עצמו, והיינו דקתני ואחד ממאה באיסר פי' בשביל האיסר, וכל זה יכול החבר לאכול בלי שיתקננו למעשר שני, דמתוקן ועומד הוא, שהרי כשהפריש פירות באיסר אחד למעשר שני תקן תשעה איסרים ואותו איסר עצמו אשר חיללו עתה הם עשרה, והנאמן על השני אינו נאמן על הראשון, ולכן אמרינן שנמצא בידו אף המעשר ראשון הצריך לאלו העשרה, והוא אסר אחד מעשר, התשעה ותשיעית איסר מעשר התשעה עשריות שבאיסר עצמו שהפריש מתחילה למ"ש, בין כלם הם אחד עשר איסרים ותשיעית איסר שאינו צריך לתקנם למ"ש, כי העשרה מתוקנים ועומדים הם, והנתוסף למעשר ראשון אינו צריך תקון למ"ש, כי הראשון קודם לשני:

ובש"א הכל עשרה. בין ודאי בין דמאי, אין יכול החבר לאכול אצל העם הארץ מבלתי שיתקן למ"ש, כי אם עשרה איסרים. כי הנאמן על השני נאמן על הראשון, ואמרינן שכבר נתנו ללוי ולא נמצא בידו כלל, ולכן אין בידי הע"ה פירות שאינו צריך להוציא עליהם מעשר שני כי אם עשרה איסרים, ונמצא דב"ש מחמיר מב"ה אצל החבר כשהוא ודאי, שאינו יכול לאכול אצלו בלי תקון מעשר שני כי אם עשרה, משא"כ לב"ה. וצ"ל דכי אתשול בבה"מ לענין מעשר שני ולענין אכילת חבר איתשול, כנראה מלישנא דמתניתין, דנמצא ב"ש מחמיר כמו שאמרתי, ומשום זה לא נשנית בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה:

ובה"א בודאי אחד עשר. אף הוא ס"ל כת"ק דנאמן על השני אינו נאמן על הראשון כשאנו יודעים שהמעשר שני שחילל הע"ה היה מפירות שדותיו, שודאי לא נתקנו מתחילה, כיון שמתקנם הוא עתה, ומ"מ לא רצה ב"ה להתיר לחבר לאכול המעשר ראשון הצריך לאיסר המעשר שני עצמו בלי שיתקננו למ"ש, כמו שהתירו הת"ק באמור ואחד ממאה באיסר, מפני שהתשיעית איסר אינו דבר מסויים כי הוא פחות מפרוטה,

שהאיסר שמונה פרוטות, ואתי לטעות בקל, ובדמאי שבארנו שפירות אלו לקחם מע"ה אחר, ונמצא שזהו המעשר שני עצמו שהוציא מספק הפרישו, אמרינן ודאי הואיל וזהיר כל כך שמספק הוציא מעשר שני, הוציא נמי אף המעשר ראשון ונתנו ללוי, ולכן לא נמצא בידו כי אם עשרה כב"ש, ודין תרומת מעשר לא נזכרה כלל במתניתין ואפשר דב"ה מחמיר בה בכל ענין:

משנה יא

קוף קרבן. תנא ברישא דסליק מיניה, והדר תני מעשר דקאי ביה, והדר תני דמאי טבל ותרומה, ע"ד האלף בית:

אמר ר' יוסי אפילו. אכתוב עליה כל תיבת תרומה קאי, דהא ברישא נמי דמאי וטבל ותרומה במלאים פירות איירי, דשמות אלו לא שייכי בכלי עצמו, כקרבן ומעשר:

וכתוב עליה תרומה. נראה דה"ה לאחריני, ולרבותא נקט תרומה, דמתנה שהורמה וחייבין עליה מיתה היא, ואפילו הכי אמרינן אשתקד:

שאני אומר אשתקד וכו'. נלע"ד דדוקא בסימן העשוי על הכלי עצמו ס"ל דאמרינן אשתקד וכו', כי מלתא דשכיח הוא דאשתלי, אבל אם היה בתוכם חרס וכתוב עליו תרומה, אף הוא מודה דהא תרומה וכדתנן במעשר דמשנה ט', דאם איתא דפנה אותה אשתקד, היה החרס ההוא יוצא עם הפירות:

פרק ה

משנה א

כרם רבעי וכו'. ירושלמי (ה"א כח.) תני כרם רבעי מציינין אותם בקזוזות אדמה, שהוא לשעה (פי' לאותה שנה לבד). של ערלה בחרסית, בחוורא, שהוא יותר מכן (פי' שהוא לשלשה שנים). ושל קברות בסיד, דהוא יותר מכן (פי' שהוא לעולם). ובזה מובן הטעם שלא הקדים ערלה לרבעי, ואע"ג דטעמים אחרים הובאו בבבלי (ב"ק סט.) כמ"ש הר"ב, מ"מ אינם סותרים לטעמים אלו. והתי"ט כתב הרגש התוס' (שם ד"ה כרם רבעי), ונתן טעם אחר:

ושל קברות. פי' האילן שבין הקברות (עי' בית דוד), דגם הוא אסור בהנאה משום זבחי מתים, היינו דלא תנן והקברות:

וממחה ושופך. סביב הקבר, כן פי' רש"י במרובה (שם), וע"י זה הוא יודע מקום הטומאה ממש מאיזה צד של האילן הוא, דע"י ציון האילן לבד בסיד יודע דאיסור האילן הוא מחמת הקבר, אבל אינו יודע מקום הטומאה ממש:

משנה ב

אילת עקרבת, לוד, הירדן. ר"ת אעל"ה, רמז שמן המקומות האלה ולפנים היה צריך לעלות לירושלם, ואפשר דהיינו טעמא דסדרם התנא כסדר הזה, ולא חש לסדר הרוחות:

ותנאי היה הדבר. עיקר זאת התקנה נעשת על תנאי, והיינו דלא קתני והתנו, דהוה משמע אחר שהתקינו התנו, ומה"ט קרי ר"י לתקנה זאת תנאי. ובזה נחה הרגשת התי"ט דקתני, ק"ק, דלא אמר ר"י משחרב בית המקדש היתה התקנה הזאת, אלא התנאי הזה:

משנה ו

ותרומת מעשר. שנאה קודם מעשר ראשון, לכללה בהדי תרומה, דשוה לה בבעלים ומיתה:

ומעשר שני. בעליו עמו, משא"כ בכל הני דלעיל, לפיכך לא הפסיק בו ביניהם:

והבכורים. דינם שוה למעשר שני, ועליהם פליג ר"ש, משום הכי שנאם אחריו ולא הפסיק בהם בין המעשרות:

משנה ח

התקינו. ותקנו לא קתני, אלא והתקינו דמשמע אף לשון הזמנה, כלומר הזמינום שיהיו ראוים לתקן, דהיינו שיגיעום לעונת המעשרות, ועל צווי ההזמנה קאי עד שבא ר"ע וכו', כמו שפירש הר"ב:

משנה י

המתודה. ומודה מה שעשה הן טוב הן רע נקרא ודוי. ולא ידענא מי הכריחו לתי"ט להזכיר בשם הר' עובדיה [ספורנו] עוונות וחטאות בלשון זה:

אעפ"י שאינם מעכבין את הודוי. המתודה מכוין אף להם באמרו לגר וליתום ולאלמנה אם אמת הדבר שכן עשה, ואם לא, היה מכוין למעשר עני לבד. וטעמא דמלתא דאינם מעכבין, נ"ל משום דלא כתיב בהו נתינה, אלא תעזוב, תהיה:

מן הבית זו חלה. משונה היא מכל המתנות האלו, שאינה נתנת אלא כשתגלגל העיסה, והמפריש חלת קמח אינה חלה וגזל ביד כהן (חלה פ"ב מ"ה), והיא המתנה אחרונה שבמתנות אלו, להכי פירשה בסוף שלא כסדר הכתוב. ועוד י"ל דרצה לסמוך אותה לפירוש האלמנה, שהיא אשה, לרמוז דעיקר מצות חלה היא באשה כידוע (עי' בר"ר פי"ז, ח. וברש"י שבת לב. ד"ה הריני וכו'), ומשום הכי אתי שפיר לכוין בה שמן הבית, שהיא מתנת האשה הנקראת בית (עי' שבת קיח:), כידוע:

משנה יא

הא אם הקדים מעשר שני. דווקא הוא, כמ"ש הטעם במשנה דלקמן ד"ה לא אכלתי:

משנה יב

לא אכלתי באוני ממנו הא אם אכלו באנינה אינו יכול להתודות. וקשה דמאי קמל"ן התנא בדיוק זה, פשיטא הוא דשקורי קא משקר, ובשלמא על כל מצותך אשר צותני הוצרך התנא לפרש מה היא זאת המצוה, אבל הכא המקרא מפורש הוא מאי קמל"ן. לכן נלע"ד דדבר גדול אשמועינן תנא בפי' זה, דמן המקרא דכתוב בו ממנו, נראה דאף אם לא אכל באנינות כי אם מקצתו, ומקצתו אכלו בתקונו, שאינו יכול להתודות. כי ממנו קאי אמאי דמתודה עליו והוא אותו מקצת שאכל בתקונו ולאותו המקצת קמכוין בדבורו, ובהכי אינו משקר דדמי לגר וליתום ולאלמנה, דאם לא נתן הלקט והשכחה והפאה מכיון שנתן המעשר עני יכול להתודות ולא נקרא משקר, דלמעשר עני קא מכוין, וכה"ג יש לפרש בפירושם דלא בערתי ממנו בטמא, וה"ה יהיה ללא נתתי ממנו למת, דאע"ג דהתם הזכיר התנא בפירושו נמי תיבת ממנו, דתנן לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת, הוא משום דא"א בלאו הכי, דאם לא יאמר כן איך יאמר, לא לקחתיו לארון ותכריכין למת, ודאי שלא לקחו לארון ותכריכין, כי המ"ש אינו ארון ותכריכין כי הוא פירות או מעות, ולהאריך יותר בלשונו לא רצה כי כבר גילה דעתו בסוף דבריו, דקתני ולא נתתיו לאוננים אחרים ולא קתני ולא נתתי ממנו לאוננים אחרים דהוה משמע אפילו מקצתו, כנלע"ד.

ואין לתמוה איך אנו מקיימים לדבורו במקצת שהרי אפילו אין לו אלא מעשר שני לבד או בכורים לבד הוא מתודה כל הויתי כדאיתא בירושלמי פ"ב דבכורים (ה"ב ט.) ופסקו הרמב"ם בפ' י"א מה' מעשר שני (הי"ד), דמהאי טעמא נ"ל דהא דתנן (מי"א) אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות. דדוקא הוא, דעל הפרשת מ"ש קודם זמנו אפילו לא הקדימם אלא לראשון הסמוך לו, אינו יכול להתודות, מפני שעליו נתקן הוידוי, אבל אם הקדים אחת משאר המתנות לחברתה, כגון מעשר ראשון לתרומה, ואפילו תרומה לבכורים, יכול להתודות הואיל והפריש המעשר שני אשר עליו לבדו אנו מתודים בזמנו, כי על שום אחת משאר המתנות אחרות לבדם אין אנו יכולים להתודות, ואע"ג דהבכורים נמי דמו למ"ש בדין זה מ"מ אין הפרשתם שלא בזמנם מעכב בהו מפני שהם קודמים לכלם, ולכן אף אם הקדים התרומה להם הפרשת התרומה היא שלא כהוגן, אבל הם בעת שמפרישים כתקונם הוא מפריש, כי לא נפטר מהם מחמת הפרשת המתנות אחרות אשר קדמו להם שלא כהוגן, ולכן יכול לומר ככל מצותך אשר צותני שהרי לא הקדימם לשום אחד מהמתנות שלא כמצות ה', אבל כשהקדים המעשר שני לראשון ודאי קמשקר, שהרי בהפרישו המעשר שני קודם זמנו הוא עושה שלא כמצות ה', ואיך

יאמר ככל מצותך אשר צותני בעדו, אשר עיקר הדברים האלה עליו נאמרו, והוא לא כן עשה כי חטא בהפרשתו, והכא נמי אומר אני דהיינו דווקא כשלא היה לו כי אם מ"ש זה שהפריש שלא כהוגן, אבל אם היה לו מ"ש אחר עם זה יכול כמו כן להתודות ונוקים דבורו אמ"ש הראוי להתודות עליו, ואפילו לא היה לו מ"ש אחר כי אם זה אשר הקדים, אבל היה לו בכורים אפילו הקדים התרומה להם, ואפילו אין לו כי אם הבכורים האלו בשעת הביעור ואין לו שום מתנה אחרת, יכול להתודות בשבילם שהרי אינו משקר בהם כלל כמ"ש לעיל. כלל העולה שאם חסר כל המתנות אחרות, או שקלקל בהפרשתם או בבעורם, אם לא קלקל במעשר שני ויש לו מעשר שני, או אפילו קלקל במעשר שני ויש לו בכורים, יכול להתודות, אבל אם קלקל באלו השנים או שחסר מהם, אע"ג כי קיים כל פרטי הודוי השייכים לשאר המתנות אינו מתודה עליהם. ויצא לנו מזה דהא דתנן הא אם אכלו באנינות או הפרישו בטומאה שאינו יכול להתודות, אינו אלא בזמן שלא היה לו בכורים או שאף בהם קלקל, אבל אם היה לו בכורים אשר הופרשו ונאכלו כהוגן מתודה בשבילם, ושאר פרטי הודוי אשר אינם שייכים להם כמונה סדר הבדלות קחשבינן ליה:

ולא נתתיו לאוננים אחרים. התי"ט כתב דלא ידע ממאי מפיק להא, דדילמא למת דוקא, ע"כ. ואני אומר מדאפקיה רחמנא בלשון נתינה, ולמת לא שייך נתינה, מפיק להא:

משנה יג

ובולדות בהמה. כי ע"י הולדות אמותיהם מניקות, והחלב זב מדדיהם ומתערב בדבש הפירות (עי' רש"י מגילה ו. ד"ה זבת וכו'. ועי' כתובות קיא:), ובזה מתקיים הפסוק ארץ זבת חלב ודבש:

כדי שתתן. האדמה, טעם בפירות. ע"י שהיא נזבלת בדבש וחלב, דאי לאו הכי מה אנו מרויחין באותו חלב ודבש ההולך לאבוד על הארץ. והתי"ט פי' בענין אחר בשם הפי' שהזכיר, ולא ידעתי כוונתו איך היא רמיזא בלשון זה:

משנה יד

שאין להם חלק בארץ. עיין מ"ש בפ"א דבכורים משנה ד':

משנה טו

העביר. לשון והעברתם את נחלתו לבתו (במדבר כז, ח), (לא) לאשמועינן דבטל הוידוי מפני שעזרא העביר נחלת הלוים לכהנים, ה"ט דלא תני בטל. ועוד העביר דווקא ולא בטל, שכשיחזור הדבר לכמו שהיה בנתינה, יחזור נמי באמירה:

הודיות המעשר. כתב הר"ב, ויוחנן כ"ג בטל הודוי, כיון שאינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי. ואין להקשות מהא דאמרינן לעיל שכתבתיו במשנה י"ב, דאפילו בשביל מעשר שני לבד או בכורים לבד מתודים, דהא קיל"ן (מנחות קג:) דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, והיכא דאף אם היה רוצה ליתן ללוי לא היה יכול ליתן מתקנת עזרא הסופר, שאינו ראוי מקרי, ומשום הכי מעכב הוידוי:

מעשר שני מתחיל במם ומסיים ביוד, הרי מי, על שם מי יעלה בהר ה' [ו]מי יקום במקום קדשו. נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה (תהלים כד, ג-ד). שהנשבע לשקר מעני, כדכתיב (זכריה ה, ד) ובאה אל בית הגנב (ההוא או) [ו]אל [בית] הנשבע בשמי לשקר, וכלתו את עציו ואת אבניו. ומדמעני אין לו תבואה לעשרה מעשר שני ולעלות בהר ה' בירושלם לאכלו. ועוד מי הוא, על שם מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל (בראשית כז, לג) שאמר יצחק, אשר על אכילתו היה מפריש מעשר שני, כמשאז"ל (תנחומא ראה פי"ד) אברהם הפריש תרומה גדולה, יצחק מעשר שני, יעקב מעשר ראשון. וכן מי, נוטריקון מעשר יצחק:

סליק המעשר שני. הנאכל בעיר חני:

נא תחוס עלי אביון תן לו מעשר עני.

כי תגל בתוך ציון עם המעשר שני: